

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

بررسی و ارزیابی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین روستاییان (مطالعه موردی: منطقه اورامانات استان کرمانشاه)

وحید ریاحی - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
علیرضا جمشیدی^۱ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
داود جمینی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
رامین چراغی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۰۱   صص ۱-۲۴   تاریخ تصویب: ۱۳۹۲/۰۲/۰۱

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر که از نوع مطالعه توصیفی - همبستگی است، بررسی و تحلیل سرمایه اجتماعی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن در میان روستاییان منطقه اورامانات است. جامعه آماری این تحقیق، ۲۲۲۷۹ خانوار روستایی ساکن در چهار شهرستان واقع در منطقه اورامانات استان کرمانشاه هستند که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و با استفاده از فرمول کوکران، ۲۸۰ خانوار به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار تحقیق، پرسش‌نامه بود که روایی و پایایی آن با انجام پیش‌آزمون و تحلیل داده‌های پرسش‌نامه یادشده و محاسبه ضریب KMO و ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. برای تجزیه و تحلیل از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. همه محاسبات آماری این پژوهش به‌وسیله نرم‌افزار SPSS انجام شد. نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد که $R^2 = ۰/۵۵۹$ از واریانس تغییرات متغیر وابسته، توسط ۶ متغیر مستقل سن، سطح اراضی، رضایت کلی از زندگی، درصد درآمد از شغل اصلی و شغل راننده تبیین می‌شود.
کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، انسجام، مشارکت، اعتماد، توسعه پایدار روستایی، منطقه اورامانات.

---

۱. نویسنده مسؤول: Email: alireza472003@yahoo.com

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

امروزه مباحث توسعه به‌ویژه توسعه پایدار برای ارتقای جایگاه روستاها و روستاییان از اهمیت خاصی برخوردار است (سیوار^۱ و همکاران، ۲۰۰۹: ۳۱۰). توسعه پایدار روستایی فرایندی چندبعدی است که باید از طریق رویکرد پایین به بالا و استفاده پایدار و مشارکتی از منابع محلی به وجود آید. مفهوم توسعه پایدار ثابت می‌کند که جامعه چگونه باید خودش را سازمان‌دهی کند (تایلر^۲، ۲۰۰۲: ۲). امروزه تحول به‌سوی یک سطح پایدار از توسعه، اغلب برآمده از روابط دینامیکی پیچیده بین موضوعات محیطی، اجتماعی و اقتصادی است (سیرلا و تائو^۳، ۲۰۱۰: ۲۷۹). همچنین، این مفهوم با توجه به پیشرفت‌های زیاد تکنولوژیک و تغییرات به‌وجودآمده در زندگی افراد، نمی‌توانست در یک بعد شکل گیرد؛ بلکه نیازمند ابعاد مختلفی بود که فراهم‌کننده همه جنبه‌های مختلف توسعه هستند (میری و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰). از ابعاد جدید توسعه، سرمایه اجتماعی است که در کنار دو عامل منابع مالی و نیروی انسانی، رکن سوم دست‌یابی به توسعه را تشکیل می‌دهد؛ خمیرمایه اصلی توسعه (بولن و آنکس^۴، ۱۹۹۹: ۱) است؛ عاملی بسیار تأثیرگذار بر روند آن می‌باشد و از اجزای اصلی ثروت ملت‌ها و توسعه پایدار است (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۱). در نبود سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌شود (خمر و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۶). سرمایه اجتماعی کلید استقرار جامعه مدنی است و نبود سرمایه اجتماعی مانعی اساسی برای تأسیس و استقرار آن است (حاجی‌پور، ۱۳۸۵، ۴۳-۴۴). سرمایه اجتماعی بر روند توسعه روستایی تأثیر بسزایی دارد و در صورت تقویت این سرمایه و بهینه‌کردن آن، دارای تأثیری دوچندان بر توسعه روستایی خواهد شد (میری و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰)؛ از این رو، موضوع سرمایه اجتماعی اصلی اساسی

-
1. Siwar
  2. Taylor
  3. Cirella & Tao
  4. Bullen & onyx

برای نیل به توسعه پایدار محسوب می‌شود و حکومت‌ها و دولت‌مردانی موفق قلمداد می‌شوند که بتوانند با اتخاذ سیاست‌های لازم و ارائه راهکارهای مناسب در ارتباط با جامعه، به تولید و توسعه سرمایه اجتماعی بیشتری نائل شوند.

با توجه به مباحث مطرح شده و تأثیر فراوان سرمایه اجتماعی بر روند توسعه و توسعه پایدار جوامع روستایی، در نوشتار حاضر با انتخاب روستاهای منطقه اوامانات واقع در استان کرمانشاه، درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال‌ها هستیم که سرمایه اجتماعی در بین روستاییان منطقه در چه سطحی بوده است؟ و عوامل مؤثر بر آن کدام‌اند؟

۲.۱. اهداف تحقیق

اهداف موردبررسی در این پژوهش عبارت‌اند از:

- بررسی وضعیت متغیرهای تعیین‌کننده سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه؛
- بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه؛
- بررسی و تعیین متغیرهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه.

۳.۱. پیشینه تحقیق

بررسی اسناد موجود در کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی نشان می‌دهد که در ارتباط با موضوع سرمایه اجتماعی تحقیقات زیادی انجام شده است که در این پژوهش به نتایج چند مطالعه مهم اشاره می‌شود.

نتایج پژوهش ازکیا و غفاری (۱۳۸۰) با هدف بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی (در قالب سه شاخص گرایش روستاییان نسبت به یکدیگر، میزان تعامل و ارتباط متقابل اجتماعی در بین روستاییان و نیز میزان نزاع‌های جمعی، طایفه‌ای و اختلافات سیاسی در میان روستاییان) و مشارکت اجتماعی سازمان‌یافته روستاییان در نواحی روستایی کاشان (از طریق مؤلفه‌های عضویت مشارکتی، موقعیت مشارکتی، مشارکت در اجرا و مشارکت در تصمیم‌گیری) نشان داد که در سطح اطمینان ۰.۹۹، بین مؤلفه‌های انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان‌یافته

رابطه معنادار وجود دارد. شادی‌طلب و حجتی کرمانی (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد اگرچه رابطه معکوس میان فقر و مؤلفه‌های سه‌گانه سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت) تأیید شده است، اما نتایج رگرسیون چندمتغیره مؤید وجود رابطه معنادار متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری از مقیاس مشارکت اجتماعی و نزاع در میان روستاییان از مقیاس انسجام اجتماعی با پدیده فقر است.

کیانی و میرزاپور (۱۳۸۸) در پژوهشی افتراق فضایی - مکانی شهری و روستایی را در ابعاد سرمایه اجتماعی، در شهرستان خرم‌آباد بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که میان شهر و روستا از نظر سرمایه اجتماعی تفاوت‌هایی وجود دارد؛ به این صورت که از حیث مؤلفه‌های اعتماد عمومی، مشارکت رسمی و غیررسمی، وضعیت روستاییان شهرستان نسبت به شهرنشینان بهتر بوده است.

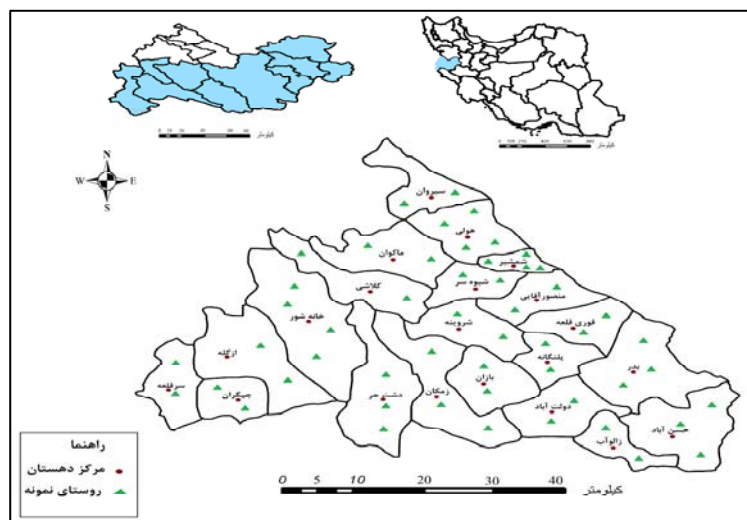
گل‌شیری اصفهانی و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی تأثیر انسجام اجتماعی را بر میزان مشارکت روستاییان بخش گندمان شهرستان بروجن بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که به لحاظ آماری، رابطه مثبت و معناداری بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲.۱. قلمرو جغرافیایی تحقیق

منطقه اورامانات دربردارنده چهار شهرستان پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی واقع در استان کرمانشاه است. این منطقه با مساحت ۴۳۷۷ کیلومتر مربع (حدود ۱۸٪ از مساحت استان کرمانشاه) از شمال به استان کردستان، از شرق به شهرستان کرمانشاه، از جنوب به شهرستان دالاهو و سرپل ذهاب و از غرب به کشور عراق محدود می‌شود (شکل ۱). جمعیت منطقه ۱۹۹۴۸۴ نفر است که از این تعداد حدود ۱۰۲۹۶۵ نفر (حدود ۵۲٪ از جمعیت منطقه)

در ۲۱ دهستان، ۴۹۲ نقطه روستایی و ۲۲۲۷۹ خانوار سکنی گزیده‌اند (استانداری کرمانشاه، ۱۳۸۹).

شکل ۱- نمایش محدوده مورد مطالعه و روستاهای نمونه

مأخذ: استانداری کرمانشاه، ۱۳۹۰

۲.۲. روش تحقیق

این مطالعه تحقیقی توصیفی-همبستگی است که برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از مطالعه کتابخانه‌ای و پیمایش میدانی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق خانوارهای ساکن در ۴۹۲ روستای منطقه اورامانات هستند ($N = 22279$). با استفاده از فرمول کوکران، با سطح اطمینان ۹۵٪ ($p \& q = 0/5$) و احتمال خطای ($d = 0/06$) و به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای، ۲۶۳ خانوار به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند؛ اما به دلیل پراکندگی در آمار مربوط به تعداد دقیق روستاییان و برای جلوگیری از خطا و بالا رفتن اطمینان، پس از رای-زنی با صاحب نظران در علوم آماری، ۵٪ به نمونه به دست آمده افزوده شد و تعداد نمونه به ۲۸۰ نمونه افزایش یافت. با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی، چهار

شهرستان پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی طبقه‌های مطالعه حاضر را تشکیل دادند. در مرحله بعد، از بین شهرستان‌های موردنظر ۲۱ دهستان انتخاب شدند و سپس، به نسبت جمعیت خانوار هر دهستان روستاهای هدف انتخاب گردیدند. لازم است ذکر شود از دهستان‌هایی که سهم خانوار موردمطالعه آن‌ها ۲۰ و بیشتر بود، ۴ روستا انتخاب شدند و از دهستان‌هایی که سهم خانوار موردبررسی آن‌ها ۱۵ تا ۲۰ خانوار و کمتر از ۱۵ خانوار بود، به ترتیب ۳ و ۲ روستا به عنوان روستاهای هدف انتخاب گردیدند که در نهایت، ۵۲ روستا به صورت تصادفی بررسی شدند (جدول ۱). پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در نرم‌افزار SPSS و ... به تحلیل داده‌ها و تبیین موضوع موردمطالعه پرداخته شد.

گروه کارشناسان و اساتید دانشگاه، روایی محتوایی پرسش‌نامه را تأیید کردند. برای تعیین اعتبار پرسش‌نامه، از آزمون پیش‌آهنگی با حجم نمونه ۳۰ نفر از روستاییان خارج از جامعه مورد مطالعه (روستاهای با ساختار مشابه از نظر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و طبیعی) استفاده شد. براساس نتایج مطالعه راهنما، پرسش‌نامه اصلاح گردید و در آن بازنگری شد. برای تعیین میزان تناسب مجموعه متغیرها در ماتریس همبستگی (همبستگی بین متغیرها) برای تحلیل عاملی، آماره KMO (Kaiser-Meyer Olkin) به کار گرفته شد. همچنین، برای اینکه میزان اعتماد به ابزار اندازه‌گیری مشخص شود، از روش آلفای کرونباخ^۱ که مبتنی بر ماتریس همبستگی گویه‌ها است و ضریب کل طیف را می‌سنجد، استفاده شد. جدول (۲) نشان‌دهنده آلفای کرونباخ و KMO برای مقیاس‌های مختلف است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، نتایج به دست آمده از پیش‌آزمون حاکی از اعتماد یا پایایی و اطمینان یا روایی قابل قبول ابزار موردمطالعه (پرسش‌نامه) است.

برای تشکیل متغیر اصلی تحقیق، در ابتدا با استفاده از روش شاخص‌سازی و از طریق تحلیل عاملی، مؤلفه‌های درجه دوم هر شاخص (مؤلفه‌های درجه اول) ساخته شدند و سپس شاخص‌های اصلی همسان و ترکیب شدند. برای همسان‌سازی شاخص‌ها نیز مجموع نمرات هر شاخص بر تعداد گویه‌های تشکیل‌دهنده همان شاخص تقسیم گردید. در نهایت، با همین

روش، شاخص اصلی تحقیق؛ یعنی سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات استان کرمانشاه ساخته شد.

جدول ۱- نحوه توزیع پرسش نامه‌ها در دهستان‌های منطقه اورامانات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

شهرستان	دهستان	تعداد روستا	تعداد خانوار	جمعیت	تعداد پرسش نامه توزیع شده
روانسر	بدر	۲۹	۱۳۵۴	۶۴۷۸	۱۷
	حسن آباد	۳۸	۱۳۳۰	۵۹۹۲	۱۶
	دولت آباد	۳۰	۶۴۳	۳۸۸۱	۸
	زالوآب	۲۹	۸۸۲	۴۲۱۴	۱۱
	قوری قلعه	۱۰	۶۲۷	۲۹۹۹	۸
	منصورآقایی	۷	۱۱۵۳	۵۰۹۹	۱۴
پاوه	شیوه سر	۹	۱۱۳۴	۵۰۳۱	۱۴
	ماکوان	۱۱	۵۸۶	۲۵۰۰	۷
	شمشیر	۸	۲۱۴۲	۸۷۳۲	۲۶
	هولی	۱۲	۱۶۳۴	۶۴۱۷	۲۰
	سیروان	۲۳	۸۴۴	۳۰۲۵	۱۱
ثلاث باباجانی	ازگله	۴۰	۵۴۸	۲۷۸۸	۷
	جیگران	۲۵	۵۴۷	۳۰۱۵	۷
	سرقلعه	۱۱	۱۱۶	۷۹۰	*۷
	خانه شور	۴۴	۱۶۲۱	۷۷۴۶	۲۰
	دشت حر	۳۹	۱۵۷۷	۷۸۸۲	۱۹
	زمکان	۳۲	۱۴۹۸	۷۰۷۱	۱۸
جوانرود	شروینه	۱۹	۱۰۵۵	۴۸۹۷	۱۳
	کلاشی	۲۰	۸۷۶	۴۴۴۵	۱۱
	بازان	۲۹	۱۱۱۶	۵۲۵۷	۱۴
	پلنگانه	۲۷	۹۹۶	۴۷۰۶	۱۲
مجموع	۲۱	۴۹۲	۲۲۲۷۹	۱۰۲۹۶۵	۲۸۰

* سهم دهستان سرقلعه ۲ پرسش نامه بود. برای دقیق تر شدن نتایج، ۷ پرسش نامه در منطقه تکمیل شد.

جدول ۲- مقادیر آلفای کرونباخ و KMO برای مقیاس‌های مختلف

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مقیاس	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ	ضریب KMO
اعتماد اجتماعی	۸	۰/۷۶۱	۰/۷۱۴
انسجام اجتماعی	۱۳	۰/۷۶۳	۰/۷۳۱
رضایت‌مندی	۶	۰/۸۱۲	۰/۸۳۲
مشارکت اجتماعی	۱۳	۰/۷۹۸	۰/۸۳۵
شبکه اجتماعی	۱۰	۰/۸۶۵	۰/۸۱۲
همگونی اجتماعی	۳	۰/۸۱۲	۰/۷۵۸

۳. مبانی نظری تحقیق

سرمایه اجتماعی دارای دایره وسیعی از تعاریف و مفاهیمی چندسطحی و چندبعدی است که محققان مختلف به جنبه‌هایی از آن و گاه با تعابیر مخصوصی به آن اشاره کرده‌اند. به عقیده کلمن^۱ (۱۹۸۹: ۱)، سرمایه اجتماعی دلالت بر دارایی‌های جمعی دارد که این دارایی‌ها دست-یافتن به کنش جمعی را تسهیل می‌کنند و سرمایه اجتماعی، افراد را در دستیابی به اهداف خود یاری می‌نماید. همچنین، پوتنام^۲ (۱۹۹۳: ۹) سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از ویژگی‌های خاص سازمان اجتماعی همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که کارآیی سازمان را از طریق تسهیل کنش‌های هماهنگ، ارتقاء می‌دهد. از نظر فوکویاما^۳ (۲۰۰۲: ۲۶)، سرمایه اجتماعی مفهومی است که افراد را وادار می‌سازد تا برای دفاع از علایق و خواسته‌های خود و با هدف پشتیبانی از نیازهای جمعی، درکنار یکدیگر جمع شوند، حکومت تشکیل دهند و مناسبات اجتماعی خود را تقویت کنند. به‌طور کلی، سرمایه اجتماعی اشاره به ویژگی‌های سازمان اجتماعی مانند شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد دارد که هماهنگی و همکاری را برای سود

1. Coleman

2. Putnam

3. Fukuyama

متقابل تسهیل می‌کند و افزایش منافع حاصل از سرمایه‌گذاری در منابع فیزیکی و انسانی را به-همراه دارد.

۳.۱. عناصر و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

شناخت عوامل مؤثر در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی می‌تواند به گسترش ابعاد سرمایه اجتماعی کمک کند و موجب افزایش عملکرد اجتماعی و اقتصادی افراد در جوامع شود (توسلی، ۱۳۸۴: ۶). مفهوم سرمایه اجتماعی با سه عنصر یا شاخص اصلی شناخته می‌شود که در گرایش‌ها و تمایلات رفتاری، به اعتماد و هنجارهای تمایل به کار گروهی و در بعد الگوی ساختاری، به جامعه‌پذیری و مشارکت اشاره می‌کنند (آف و فوجس^۱، ۲۰۰۲: ۱۸۹). به-عبارت دیگر، سه مؤلفه اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی که در رابطه‌ای تعاملی قرار گرفته‌اند و هرکدام تقویت‌کننده دیگری هستند، از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند (ازکیا و فیروزآبادی، ۱۳۸۷: ۱۶۴؛ توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۴؛ شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۳۷).

۳.۲. اعتماد اجتماعی

در جوامع کوچک و به‌هم‌پیوسته، پیش‌بینی رفتارهای آینده فرد براساس اعتماد صمیمانه صورت می‌گیرد؛ یعنی اعتمادی که به آشنایی‌های نزدیک افراد بستگی دارد؛ اما در جوامع بزرگ‌تر یک اعتماد غیرشخصی‌تر ضرورت دارد (شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۳۷). طبق نظر فوکویاما، اعتماد حاکم بر روابط اعضای خانواده یا قوم و قبیله لزوماً به روابط افراد در جامعه سرایت نمی‌کند. در اینجا اعتماد تعمیم‌یافته مهم است و منظور از آن، اعتماد به افراد ناشناس است (رحمانی و امیری، ۱۳۸۶: ۲۸). به‌عقیده پوتنام، اعتماد به دو نوع اعتماد شخصی و اعتماد اجتماعی تقسیم می‌شود که نوع دوم برای جامعه سودمندتر است؛ زیرا، این نوع

اعتماد شعاع بیشتری دارد و موجب همکاری گسترده‌تر در سطح جامعه می‌شود (توسلی، ۱۳۸۴: ۱۶).

۳.۳. انسجام اجتماعی

دورکیم انسجام اجتماعی را مؤلفه اصلی عمل و رفتار اجتماعی می‌داند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۱۷۶). انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان افراد یک جامعه دارد. به عبارت دیگر، به طور کلی، انسجام ناظر بر میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده-فرهنگ‌های تمایز یافته است (افروغ، ۱۳۷۸: ۱۴۰). انسجام اجتماعی در حوزه تعاملی معینی، شکل و معنا پیدا می‌کند (چلبی، ۱۳۷۲: ۲۲). انسجام اجتماعی را در قالب شاخص‌های گرایش روستائیان نسبت به یکدیگر، میزان تعامل و ارتباط متقابل اجتماعی بین روستائیان، میزان نزاع-های جمعی، طایفه‌ای و اختلافات سیاسی در بین روستائیان می‌توان بررسی نمود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۱۹۹-۱۸۹؛ شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۴۴).

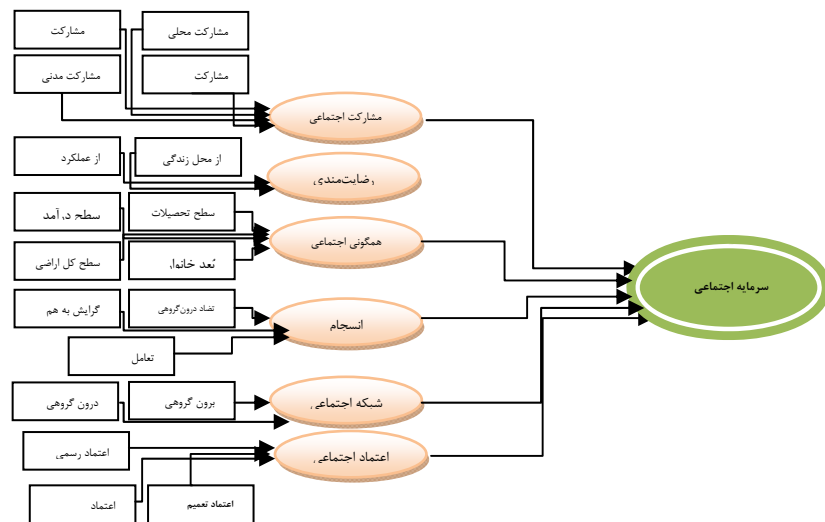
۳.۴. مشارکت اجتماعی

مشارکت عبارت است از فرایندی مستمر و باثبات، با هدف تعریف و تحلیل مسائل، تنظیم و طرح کردن راه‌حل‌ها و تحرک منابع و به‌کارگیری آن‌ها در همه سطوح از نیازهای توسعه مردم، تا کنشگران بتوانند بر فرایندهایی که زندگی آن‌ها را متأثر می‌کند، نظارت و کنترل داشته باشند. افزون‌براین، همه مردان و زنان در فرایند تصمیم‌گیری (پریس^۱ و همکاران، ۲۰۱۱: ۸۵)، به صورت مستقیم یا از طریق نهادهای مشروعی که تمایلات و علایق آن‌ها را بیان می‌کنند، نقش داشته باشند (ساداشیوا^۲، ۲۰۰۸: ۸). یکی از شکل‌های ضروری سرمایه اجتماعی مشارکت است که هرچه در جامعه‌ای متراکم‌تر باشد، احتمال بیشتری وجود دارد که افراد بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند. به طور کلی، می‌توان مشارکت اجتماعی را با استفاده از معرف‌های تعلق سازمانی (عضویت مشارکتی و موقعیت مشارکتی)، مشارکت در اجرا

1. Peris

2. Sadashiva

(همکاری با نهادها در اجرای برنامه‌ها و کمک‌های مالی به آن‌ها) و مشارکت در تصمیم‌گیری (شرکت و حضور در جلسات و ارائه پیشنهاد و نظر) بررسی کرد (شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۴۴؛ ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۱۹۹-۲۰۰). به‌طور کلی، چارچوب مفهومی مطالعه حاضر در شکل (۲) آورده شده است:

شکل ۲- مدل مفهومی تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱. ویژگی‌های فردی پاسخگویان

نتایج توصیفی اولیه افراد مورد مطالعه نشان داد میانگین سنی افراد بررسی شده، ۴۲/۵۴ سال است که این افراد در دامنه سنی ۲۰ تا ۷۰ سال قرار دارند. از نظر تحصیلات، ۲/۹٪ از افراد مورد مطالعه بیسواد، ۲۲/۹٪ در سطح خواندن و نوشتن هستند؛ ۴۲/۵٪ سیکل، ۲۳/۹٪ دیپلم دارند و ۷/۹٪ از آن‌ها دارای سواد در سطح بالاتر از دیپلم می‌باشند. نتایج بیانگر این بود که به لحاظ شغل اصلی، ۳۰٪ از افراد مورد مطالعه کارگر روزمزد هستند. همچنین، ۳۳/۶٪ از آن‌ها دارای شغل اصلی کشاورزی (۱۸/۹٪ زراعت، ۱۰/۴٪ باغدار و ۴/۳٪ دامدار) می‌باشند و سایر افراد به مشاغل مانند رانندگی، بنا، مغازه‌دار، کارمند دولت و سایر مشاغل مشغول هستند.

افزون‌براین، ۳۱/۸٪ از افراد مورد مطالعه علاوه بر شغل اصلی خود، شغل دوم یا فرعی دارند. همچنین، بیش از ۵۰٪ از روستاییان مورد بررسی در منطقه اورامانات بیان کرده‌اند که درآمد اصلی خانوار از شغل اصلی سرپرست خانوار تأمین می‌شود.

۲.۴. مشارکت اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

نتایج نشان داد به لحاظ شاخص مشارکت اجتماعی، حدود ۲۳/۹٪ از روستاییان مورد مطالعه در سطوح خیلی ضعیف و ضعیف قرار دارند. سطح مشارکت اجتماعی ۳۶/۴٪ از روستاییان در سطح متوسط و ۳۹/۷٪ از آن‌ها در سطوح بالا و خیلی بالا است. در مجموع، این موضوع نشان‌دهنده گرایش ۷۶/۱٪ از روستاییان به مشارکت در سطح متوسط به بالا در سطوح یادشده است. بالابودن سطح مشارکت افراد مورد مطالعه را می‌توان بالابودن سطح مشارکت در مؤلفه‌هایی مانند مشارکت سیاسی، مشارکت مدنی و سطح بالای مشارکت در متغیرهایی مانند مشارکت در کارهای جمعی مربوط به روستا دانست.

جدول ۳- ارزیابی میزان مشارکت روستاییان مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مؤلفه سطح دوم	گویه‌های تشکیل دهنده	هیچ	خیلی کم	کم	کم و بیش	زیاد	خیلی زیاد
مشارکت مدنی	تصمیم‌گیری و مشارکت در امور روستا	۱۵/۴	۱۶/۱	۱۲/۹	۱۸/۲	۲۷/۹	۹/۶
	فعالیت در شرکت تعاونی تولید روستایی	۲۲/۵	۲۰/۴	۲۸/۲	۱۶/۱	۷/۵	۵/۴
	فعالیت در مسجد، انجمن اولیاء و مربیان و ...	۱۷/۱	۲۱/۱	۱۳/۶	۲۶/۸	۱۸/۹	۲/۵
	همکاری با گروه‌های مردمی غیردولتی	۱۸/۶	۱۳/۹	۲۷/۵	۲۵	۱۵	۰
مشارکت محلی	میزان فعالیت در شورای اسلامی روستا	۳۵	۱۸/۹	۲۸/۲	۷/۹	۹/۶	۰/۴
	فعالیت در دهیاری روستا	۳۲/۵	۲۰	۲۴/۶	۱۱/۱	۶/۱	۵/۷
	شرکت در کارهای دسته‌جمعی روستا	۸/۲	۱۴/۳	۱۶/۱	۲۸/۶	۲۷/۱	۵/۷
مشارکت مذهبی	فعالیت در امور خیریه و مذهبی رسمی روستا	۱۱/۸	۱۸/۲	۲۲/۱	۲۶/۱	۱۰	۱۱/۸
مشارکت سیاسی	شرکت در انتخابات شورای اسلامی روستا	۳/۹	۸/۲	۵/۷	۲۷/۵	۳۸/۹	۱۵/۷
	شرکت در سایر انتخابات برگزارشده	۷/۱	۵	۷/۹	۲۲/۱	۴۰/۴	۱۷/۵

۳.۴. شاخص رضایت مندی اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود، سطح رضایت مندی ۵۱/۱٪ از روستاییان مورد مطالعه، در سطوح بسیار ضعیف و خیلی ضعیف، ۲۷/۹٪ در سطح متوسط، ۲۱/۱٪ در سطوح بالا و بسیار بالا قرار دارد. به‌طور کلی، می‌توان گفت که بیش از نیمی از روستاییان مورد مطالعه دارای رضایت مندی اجتماعی در سطوح ضعیف و خیلی ضعیف هستند.

جدول ۴- بررسی میزان رضایت مندی در روستاهای منطقه اورامانات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مؤلفه سطح دوم	گویه‌های تشکیل دهنده	اصلاً	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
معیشت	رضایت از عملکرد خود	۲۳/۹	۳۷/۵	۱۶/۱	۱۸/۹	۱/۱	۲/۵
امکانات	رضایت از امکانات دولتی در روستا	۳۰/۷	۲۳/۲	۲۸/۲	۱۳/۹	۱/۴	۲/۵
	رضایت از امکانات دولتی در منطقه	۳۲/۱	۱۹/۶	۲۴/۳	۱۸/۶	۵/۴	۰
	رضایت از امکانات خدماتی در روستا	۲۷/۹	۱۹/۳	۲۵/۴	۲۳/۹	۱/۱	۲/۵
	رضایت از امکانات خدماتی در منطقه	۲۴/۶	۲۴/۶	۳۷/۹	۱۱/۱	۱/۸	۰
محل سکونت	به‌طور کلی، رضایت از محل زندگی	۸/۲	۲۰	۱۱/۸	۳۷/۵	۱۶/۸	۵/۷

۴.۴. شاخص شبکه اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، به‌لحاظ شاخص شبکه اجتماعی، وضعیت حدود ۲۶/۸٪ از روستاییان مورد مطالعه در سطوح خیلی ضعیف و ضعیف قرار دارد. ۵۱/۸٪ از آن‌ها در سطح متوسط و ۲۱/۴٪ در سطوح بالا و خیلی بالا قرار دارند. در مجموع، این موضوع نشان‌دهنده گرایش ۷۳/۲٪ از روستاییان به افزایش ارتباطات با سایر افراد در سطح متوسط به بالا است. با بررسی بیشتر نتایج مشاهده می‌شود که در بحث مشورت، مشورت با خانواده در سطح زیاد و مشورت با اقوام و مشورت با سایر افراد در سطح متوسط به بالا قرار دارد که این مطلب می‌تواند نشان‌دهنده گرایش به وجود روابط مساعد بین روستاییان باشد. همچنین،

بررسی میزان رفت‌وآمد روستاییان مورد مطالعه نشان می‌دهد بیش از ۸۰٪ از رفت‌وآمد آن‌ها با اقوام و خویشان خودشان است.

جدول ۵- ارزیابی میزان وجود شبکه اجتماعی از دیدگاه روستاییان مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مؤلفه سطح دوم	گویه‌های تشکیل دهنده	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
درون‌گروهی	مشورت با اعضای خانواده	۳/۹	۰/۷	۷/۵	۳۷/۱	۴۹/۳
	مشورت با اقوام و خویشاوندان	۱۳/۶	۱۲/۵	۴۸/۹	۱۷/۵	۷/۵
	مشورت با همسایگان	۲۴/۳	۲۸/۹	۲۵	۱۷/۹	۳/۹
	مشورت با دوستان	۱۳/۶	۱۲/۱	۳۶/۴	۳۲/۹	۵
	مشورت با بزرگان روستا	۲۲/۹	۱۱/۴	۳۲/۵	۲۵	۸/۲
برون‌گروهی	رفت‌وآمد با اقوام	۸/۵	۱۹/۵	۳۷/۵	۷/۵	۲۷
	رفت‌وآمد با دوستان	۵/۵	۳۰/۵	۳۵	۱۱	۱۸
	رفت‌وآمد با اهالی روستا	۲۹/۵	۱۸/۵	۳۱/۵	۱۳/۵	۷
	شرکت در جلسات مربوط به امور روستا	۱۷/۵	۸/۵	۴۳	۲۱/۵	۹/۵
	راهنمایی اعضای خانواده شما به افراد دیگر	۲۱/۵	۱۳/۵	۲۸/۵	۱۹/۵	۱۷

۴.۵. شاخص میزان اعتماد اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

براساس جدول (۶)، ۷/۹٪ از افراد مورد مطالعه دارای اعتماد اجتماعی در سطوح خیلی ضعیف و ضعیف هستند. همچنین، ۱۲/۹٪ دارای سطح متوسطی از اعتماد اجتماعی و اکثریت افراد مورد مطالعه؛ یعنی ۷۹/۲٪، دارای اعتماد اجتماعی در سطوح بالا و خیلی بالا می‌باشند. به‌طور کلی، می‌توان اذعان کرد که سطح اعتماد عمومی روستاییان، بالاتر از سطح اعتماد رسمی و اعتماد تعمیم‌یافته است که این عامل را می‌توان در خرده‌فرهنگ‌های روستاییان، نبود اعتماد به غریبه‌ها و دولت دانست.

جدول ۶- بررسی میزان اعتماد اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مؤلفه سطح دوم	گویه‌های تشکیل دهنده	هیچ	خیلی- کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی- زیاد
اعتماد عمومی	اعتماد به اقوام و بستگان	۱/۸	۰/۷	۵/۷	۳۲/۵	۵۵	۴/۳
	اعتماد به همسایگان	۲/۵	۶/۸	۱۳/۲	۴۵	۳۱/۴	۱/۱
	اعتماد به اهالی روستای خود	۷/۱	۲/۹	۱۴/۳	۵۷/۹	۱۴/۶	۳/۲
	اعتماد به دوستان خود	۱/۱	۳/۹	۱۱/۱	۳۷/۹	۳۵/۴	۱۰/۷
اعتماد رسمی	اعتماد به کالای ساخت داخل	۸/۹	۱۶/۱	۲۷/۹	۳۱/۸	۱۴/۳	۱/۱
	اعتماد به سازمان‌های دولتی	۹/۶	۱۱/۴	۳۴/۶	۳۲/۹	۸/۶	۲/۹
	اعتماد به بخش خصوصی	۸/۹	۱۳/۶	۲۷/۱	۳۷/۱	۱۲/۱	۱/۱
	اعتماد به وعده مسئولین	۳۷/۱	۲۶/۴	۲۳/۲	۱۳/۲	۰	۰
اعتماد تعمیم یافته	اعتماد به غریبه‌ها	۳۶	۶/۵	۳۵/۵	۲۲	۰	۰

۶.۴. شاخص انسجام اجتماعی در روستاهای منطقه اورامانات

نتایج نشان داد از لحاظ انسجام اجتماعی، ۱۴/۶٪ از افراد مورد مطالعه در سطوح ضعیف و بسیار ضعیف قرار دارند. همچنین، ۵۹/۳٪ از روستاییان دارای انسجام اجتماعی در سطح متوسط و ۲۶/۱٪ از آن‌ها دارای انسجام اجتماعی در سطوح بالا و خیلی بالا هستند (جدول ۷). انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان افراد یک جامعه دارد. به عبارت دیگر، در مجموع، ناظر بر میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنش‌گران، گروه‌ها و خرده فرهنگ‌های تمایز یافته است؛ بنابراین، با توجه به مطالب گفته شده می‌توان بیان کرد که به طور کلی، وضعیت توافق جمعی در بین روستاییان مورد مطالعه در سطح قابل قبولی است.

جدول ۷- مؤلفه‌ها و گویه‌های تشکیل‌دهنده متغیر انسجام اجتماعی در منطقه اورامانات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مؤلفه سطح دوم	گویه‌های تشکیل‌دهنده	اصلاً	مخالفم	متوسط	موافقم	کاملاً موافقم
گرایش روستاییان نسبت به هم	هنگام مشکلات و گرفتاری کمک‌کار هم بودن	۷/۵	۱۳/۲	۴۵/۷	۲۸/۲	۵/۴
	دوست واقعی هم بودن	۱۰	۱۱/۱	۵۳/۲	۲۱/۸	۳/۹
	هرکس سرش به کار خودش نباشد	۱۰	۳۷/۱	۳۱/۸	۱۸/۶	۲/۵
	اهمیت‌دادن به وضعیت همدیگر	۱۸/۲	۲۷/۱	۳۲/۹	۱۵/۷	۶/۱
تعامل در بین روستاییان	روستاییان یک خانواده بزرگ هستند	۴۴/۳	۱۲/۹	۱۸/۲	۱۸/۶	۶/۱
	فقط برای رفع مشکل خود ارتباط برقرار نمی‌کنند	۱۰/۴	۱۵/۷	۲۰	۳۵	۱۸/۹
	در فصل کار به همدیگر کمک می‌کنند	۶/۴	۱۶/۸	۳۳/۹	۳۳/۶	۹/۳
	برای حل مسائل و مشکلات خود به دادگاه مراجعه می‌کنند ^۱	۶/۱	۱۶/۸	۲۹/۳	۳۳/۹	۱۳/۹
	احترام، یکدلی، یک‌دستی و احترام به ریش‌سفیدان در بین مردم روستا	۶/۸	۲۱/۸	۲۵/۴	۳۰/۷	۱۵/۴
	همکاری در اعیاد و مراسم مذهبی	۹/۶	۳۸/۹	۲۶/۱	۱۶/۴	۸/۹
	مشورت با افراد دیگر برای انجام کار	۱۳/۹	۲۰/۴	۲۱/۸	۳۱/۴	۱۲/۵
	بر سر مالکیت زمین با هم دعوا دارند	۴/۵	۲۶/۵	۱۸	۳۳	۱۸
تضاد درون‌گروهی ^۱	اختلافات سیاسی و خطی بین اهالی روستا وجود دارد	۱۲/۵	۱۷/۹	۲۷/۹	۲۹/۶	۱۲/۱
	در صورت دعوا بین دو فرد از دو طایفه، برخورد طایفه‌ای به وجود می‌آید	۱۳/۶	۲۹/۳	۱۸/۲	۲۷/۹	۱۲/۱

^۱ بار گویه یا گویه‌های مورد نظر معکوس شده است

۴.۷. بررسی سطح سرمایه اجتماعی روستاییان در منطقه اورامانات

بر اساس نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای، میانگین سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه عدد ۳/۹ است که بالاتر از میانگین امتیاز سرمایه اجتماعی فرضی روستاییان؛ یعنی عدد ۳ می‌باشد. این مطلب بیانگر این است که سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات در حد بالاتر از متوسط ارزیابی شد (جداول ۸ و ۹).

جدول ۸ - فراوانی و درصد فراوانی سطح سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

سطح سرمایه اجتماعی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۳	۱/۱	۱/۱
کم	۱۷	۶/۱	۷/۱
متوسط	۴۷	۱۶/۸	۲۳/۹
زیاد	۱۵۰	۵۳/۶	۷۷/۵
خیلی زیاد	۶۳	۲۲/۵	۱۰۰
جمع کل	۲۸۰	۱۰۰	-

۳/۹ = میانگین ۰/۸۵۱ = انحراف معیار ۵ = حداکثر ۱ = حداقل

جدول ۹- نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای سطح سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

Test Value = 3					سرمایه اجتماعی	
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	sig	df		t
Upper	Lower					
۰/۱	۰/۸۰۳	۰/۹۰۳	۰/۰۰۰	۲۷۹	۱۷/۷۵۲	

۴.۸. تحلیل متغیرهای تبیین‌کننده سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات

همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۱۰)، بین متغیرهای سطح کل اراضی، سطح رضایت کلی از زندگی، درصد درآمد از شغل اصلی و شغل اصلی، با متغیر سرمایه اجتماعی روستاییان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، بین متغیر سن با متغیر سرمایه اجتماعی روستاییان، رابطه منفی و معناداری وجود دارد؛ به این معنا که هرچه میزان این همبسته کمتر بیان شود، میزان متغیر سرمایه اجتماعی روستاییان بیشتر خواهد بود. بین سایر همبسته‌ها از لحاظ آماری رابطه معناداری مشاهده نشد.

جدول ۱۰- رابطه سرمایه اجتماعی روستاییان با متغیرهای تصادفی منتخب

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

متغیر اول	متغیر دوم	میزان همبستگی	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی روستاییان	سن	-۰/۲۵۹**	۰/۰۰۰
	بُعد خانوار	-۰/۰۴۴ ^{NS}	۰/۴۶۸۵
	سطح اراضی	۰/۱۹۰ *	۰/۰۲۶
	سطح تحصیلات	-۰/۰۰۷ ^{NS}	۰/۹۱۰
	شغل اصلی (شاغل بودن) ^۱	۰/۶۲۲**	۰/۰۰۰
	درصد درآمد از شغل اصلی	۰/۱۷۱ *	۰/۰۳۴
	رضایت کلی از زندگی	۰/۳۲۴**	۰/۰۰۰

۱. به دلیل استفاده از متغیر اسمی چندوجهی (نوع شغل اصلی) و متغیر رتبه‌ای، از جداول دوطرفه و آزمون فی‌لاندا استفاده شده است. NS: نبود معناداری؛ * : معناداری در سطح ۰/۰۵؛ ** : معناداری در سطح ۰/۰۱

در این پژوهش برای تعیین سهم نسبی متغیرهای مستقل (عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات استان کرمانشاه) در متغیر وابسته (سرمایه اجتماعی روستاییان)، از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شده است. همچنین، در این مرحله با توجه به اینکه متغیر شغل اصلی افراد مورد مطالعه به صورت اسمی و چندوجهی است؛ بنابراین، در چنین مواردی این‌گونه داده‌ها باید به صورت متغیرهای مجازی که حالت دو وجهی داشته باشند، تبدیل شوند؛ در نتیجه، در این مطالعه به دلیل اینکه متغیر مورد نظر هشت وجهی است، برای ورود به مدل رگرسیون تبدیل به ۷ متغیر مجازی (n-۱) شد.

نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای تبیین سرمایه اجتماعی مناطق روستایی اورامانات استان کرمانشاه، نشان داد که عوامل موجود در معادله تقریباً ۵۷٪ از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. همان‌طور که در جدول (۱۱) ملاحظه می‌شود، ضریب نهایی همبستگی چندگانه برابر با ۰/۷۵۶٪ و ضریب تبیین، مساوی با ۰/۵۷۱٪ است. با استفاده از ضریب تبیین تصحیح-شده می‌توان استدلال کرد که به‌طور واقعی، متغیرهای مستقل موجود در معادله، ۵۵/۹٪ از واریانس سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات را تبیین می‌کنند و بقیه واریانس‌ها را عوامل خارجی پیش‌بینی نشده تبیین می‌کنند. همچنین، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، در مناطق

روستایی اورامانات استان کرمانشاه سرمایه اجتماعی بیش از هر متغیر دیگر، متأثر از رضایت کلی از زندگی در مناطق مورد مطالعه است.

جدول ۱۱- متغیرهای تبیین کننده سرمایه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

متغیرها	سن	سطح اراضی	رضایت کلی از زندگی	درصد درآمد از شغل اصلی	شغل راننده	c
بنا	-۰/۲۲۱	۰/۲۹۲	۰/۳۶۰	۰/۱۴۰	-۰/۱۱۹	-
B	-۰/۰۱۹	۰/۰۶۵	۰/۲۲۷	۰/۰۰۸	-۰/۳۵۴	۳/۱۱۵
کمیت t	-۴/۱۱	۵/۳۷۸	۶/۵۱۵	۲/۵۵۳	-۲/۱۸۴	۸/۲۳۵
sig	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۱	۰/۰۳۰	۰/۰۰۰
	R = ۰/۷۵۶	ضریب تبیین = ۰/۵۷۱		R ² = ۰/۵۵۹	F = ۱۹/۳۶۵	sig = ۰/۰۰۰

۵. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

مروری کلی بر مراحل تحقیق نشان می‌دهد پاسخ به این سؤال که کلیت (وضعیت) سرمایه اجتماعی در منطقه اورامانات چگونه است و عوامل مؤثر بر این مؤلفه کدام‌اند، با توجه به نتایج جداول (۸ و ۹) حاصل از مطالعه حاضر، سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه مورد مطالعه در حد بالاتر از متوسط است؛ بنابراین، با توجه به نتیجه به دست آمده می‌توان بیان نمود که عوامل یا متغیرهای تأثیرگذار بر متغیر سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات مساعد بوده‌اند که باعث به وجود آمدن چنین نتیجه‌ای شده‌اند؛ براین اساس، برای پی بردن به عوامل به وجود آورنده چنین وضعیتی، باید متغیرهای تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی روستاییان منطقه اورامانات را بررسی کرد. با نگاهی به مهم‌ترین متغیرهای تشکیل دهنده یا تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی روستاییان مورد مطالعه می‌توان مشاهده کرد که:

۱. به طور کلی، نتایج متغیر اعتماد اجتماعی نشان داد سطح اعتماد عمومی روستاییان (اعتماد حاکم بر روابط اعضای خانواده یا قوم و قبیله) بالاتر از سطح اعتماد رسمی بوده است؛ بنابراین، همان‌طور که مشاهده می‌شود و طبق نظر فوکویاما، اعتماد حاکم بر روابط اعضای

خانواده یا قوم و قبیله نتوانسته است به روابط افراد (اعتماد به غریبه‌ها یا اعتماد رسمی) در جامعه سرایت کند و اعتماد تعمیم‌یافته که همان اعتماد به افراد ناشناس است، شکل بگیرد. با توجه به نظر محققان، این نوع اعتماد برای جامعه سودمندتر است؛ زیرا، این نوع اعتماد شعاع بیشتری دارد و موجب همکاری گسترده‌تری در سطح جامعه می‌شود. با توجه به مطالب بیان‌شده می‌توان گفت خرده‌فرهنگ‌های روستاییان، نبود اعتماد به غریبه‌ها و دولت از دلایل پایین‌بودن سطح اعتماد رسمی در منطقه مورد مطالعه است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بخش روستایی، برای اجرای برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های خود در مناطق روستایی مورد مطالعه از مشارکت، تعاون و همیاری روستاییان در همه مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و حتی ارزیابی استفاده کنند تا روستاییان به دولت و برنامه‌های اجراشده از سوی آن اعتماد بیشتر کنند؛ زیرا، اعتماد و تأثیر آن بر فرایند توسعه زیربنا و زمینه‌ساز اصلی در این فرایند بوده است و هر جا که سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد، مشارکت و همیاری مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر و آسیب‌های اجتماعی کمتر خواهد بود.

۲. به لحاظ شاخص شبکه اجتماعی، وضعیت حدود ۷۴٪ از روستاییان مورد مطالعه در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد. با بررسی بیشتر نتایج مشاهده می‌شود که در بحث مشورت، مشورت با خانواده در سطح زیاد و مشورت با اقوام و مشورت با سایر افراد در سطح متوسط به بالا است که این مطلب می‌تواند نشان‌دهنده گرایش به وجود روابط مساعد بین روستاییان باشد. همچنین، بررسی میزان رفت‌وآمد روستاییان مورد مطالعه نشان می‌دهد بیش از ۸۰٪ از رفت‌وآمد آن‌ها با اقوام و خویشان خود است. در مبحث شاخص شبکه اجتماعی، نتایج نشان داد ارتباطات برون‌گروهی نسبت به ارتباطات درون‌گروهی ضعیف‌تر است که در این بخش بسیاری از افراد بیان کرده‌اند که به دلیل فشرده‌شدن عوامل مختلف زندگی در هم، هرکس به‌دنبال کار خود است و آن‌ها کمتر می‌توانند خود را درگیر کارهای افراد دیگر کنند. عاطفه جمعی عمیق، بیشتر در مناسک جمعی (مثل اعیاد و مراسم ملی و مذهبی و غیره) به وجود می‌آید. به این صورت می‌توان موجبات افزایش، تحکیم و گسترش شبکه‌های اجتماعی را فراهم کرد؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که تعامل مثبت در میان روستاییان از طریق حفظ و تقویت

مناسک جمعی مذهبی و سنتی، میزان تعامل و همکاری اجتماعی را بالا می‌برد. همچنین، پیشنهاد می‌شود مسئولین و برنامه‌ریزان بخش روستایی و حتی مدیران روستایی در بحثی که تمامی افراد یک روستا دارای نقاط مشترک فراوانی هستند، مانند لایه‌روبی کانال‌های آبیاری، نظافت و بهداشت روستا، جمع‌آوری آشغال‌های دورریخته‌شده در روستا و اطراف روستا به صورت دسته‌جمعی بیشتر تمرکز کنند تا با این روش‌ها بتوانند باعث بالابردن شاخص شبکه اجتماعی در این مناطق شوند.

۳. نتایج بررسی میزان مشارکت منطقه اورامانات استان کرمانشاه نشان‌دهنده وجود گرایش روستاییان به مشارکت کم در سطوح مشارکت محلی و مشارکت مذهبی است. مشارکت اجتماعی با مشارکت مردمی قرابت دارد؛ زیرا، اولاً: مشارکتی است که از متن جامعه بر می‌آید، ثانیاً: عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی را در برمی‌گیرد. چنین مشارکتی در برنامه‌های عمران اجتماعی، به‌ویژه در سطح روستاها، جایگاه خاصی دارد که غفلت از آن و فراهم‌نساختن بسترهای لازم برای بسط و بهره‌گیری مناسب از آن، برنامه‌های عمران اجتماعی را در سطوح مختلف دچار مشکل و نارسایی می‌کند. در تبیین پایین‌بودن میزان مشارکت روستاییان در سطح منطقه می‌توان به مواردی مانند مشارکت در دهیاری و شورای اسلامی روستا اشاره نمود؛ زیرا، معمولاً افراد مشخصی در این نهادها مشارکت می‌کنند و در واقع، عضو این نهاد هستند و افراد مورد مطالعه اعتقاد (شاید نادرست) دارند که این نهادها باید به سایر افراد روستایی خدمات دهند؛ نه اینکه همه افراد روستا در این نهادها مشارکت کنند. همچنین، درمورد گویه‌های دیگری مانند امور خیریه و مذهبی رسمی روستا و همکاری با گروه‌های مردمی غیردولتی باید گفت افراد مورد مطالعه در بسیاری از موارد بیان می‌کردند که این موارد در روستاهای مورد مطالعه بسیار کم یا اصلاً وجود ندارند که در آن‌ها مشارکت نمایند؛ بنابراین، می‌توان این موارد را پیشنهاد داد: افزایش ارتقای آگاهی‌های روستاییان مورد مطالعه نسبت به حقوق، توانمندی‌ها و استعدادهای خود و مزایای مشارکت در جامعه از طریق آموزش و رسانه‌های گروهی و بسترسازی برای ایجاد و تقویت تشکل‌ها و نهادهای مدنی در روستا.

کتابنامه

۱. ازکیا، م. و فیروزآبادی، س. ا. (۱۳۸۷). «بررسی سرمایه اجتماعی در انواع نظام‌های بهره‌برداری از زمین و عوامل مؤثر بر تبدیل بهره‌برداری‌های دهقانی به تعاونی». نامه علوم اجتماعی، ۱۶(۳۳): ۷۷-۹۸.
۲. ازکیا، م. و غفاری، غ. ر. (۱۳۸۰). «بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان‌یافته روستاییان در نواحی روستایی شهر کاشان». اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۳۶: ۲۰۵-۱۷۵.
۳. استانداری کرمانشاه. (۱۳۸۹). «سالنامه آماری استان کرمانشاه ۱۳۸۸». کرمانشاه: استانداری کرمانشاه.
۴. استانداری کرمانشاه. (۱۳۹۰). «آخرین تقسیمات کشوری شهرستان‌های پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی». کرمانشاه: استانداری کرمانشاه.
۵. افروغ، ع. (۱۳۷۸). «خرده‌فرهنگ‌ها، مشارکت و وفاق اجتماعی، مجموعه مقالات وفاق اجتماعی و فرهنگ عمومی». تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۶. توسلی، غ. (۱۳۸۴). «سرمایه اجتماعی، ثروت نامرئی». حیات نو اقتصادی، ۵: ۲۲-۳.
۷. توکلی، م.؛ دهقانی، ک. و زارعی، ر. (۱۳۹۰). «تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (مطالعه موردی: بخش دشمن زیاری)». برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۱(۴): ۵۱-۴۱.
۸. چلبی، م. (۱۳۷۲). «وفاق اجتماعی». نامه علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، سال ۱(۳): ۲۸-۱۵.
۹. حاجی‌پور، خ. (۱۳۸۵). «برنامه‌ریزی محله - مبنا: رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار». مجله هنرهای زیبا، سال ۱۵(۲۶): ۳۷-۴۶.
۱۰. خمر، غ.؛ اسماعیل‌زاده کواکی، ع. و براتپور، ع. (۱۳۹۰). «عنوان ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک Topsis و GIS (مطالعه موردی: نواحی شهر قوچان)». مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال ۱(۴): ۱۱۲-۹۵.
۱۱. رحمانی، ت. و امیری، م. (۱۳۸۶). «بررسی تأثیر اعتماد بر رشد اقتصادی در استان‌های ایران با روش اقتصادسنجی فضائی». تحقیقات اقتصادی، سال ۴۲(۷۸): ۵۷-۲۳.

۱۲. شادی طلب، ژ. و حاجتی کرمانی، ف. (۱۳۸۷). «فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی». رفاه اجتماعی، ۷(۲۸): ۵۶ - ۳۵.
۱۳. شریفیان ثانی، م. (۱۳۸۰). «سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری». رفاه اجتماعی، ۱(۲): ۱۸-۵.
۱۴. کیانی، ا. و میرزاپور، س. (۱۳۸۸). «بررسی افتراق فضایی - مکانی شهری و روستایی در آباد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهرستان خرم آباد)». فضای جغرافیایی، ۹(۲۸): ۱۴۷ - ۱۲۵.
۱۵. گل شیری اصفهانی، ز.؛ خادمی، ح.؛ صدیقی، ر. و تازه، م. (۱۳۸۸). «تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان (مطالعه موردی: بخش گندمان، شهرستان بروجن)». روستا و توسعه، سال ۱۲(۱): ۱۶۷ - ۱۴۷.
۱۶. میری، غ.؛ جوان، ج.؛ افراخته، ح.؛ ولایتی، س. و شایان، ح. (۱۳۸۹). «بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: منطقه پشت آب سیستان)». جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال ۷(۱۴): ۴۹ - ۲۹.
17. Bullen, p. & Onyx, J. (1999). *"Social Capital: Family Support Services and Neighbourhood and Community Center in New South Wales, Family Support Services Association and Sydney"*. Available at: <http://www.mapl.com.au/A12.htm>.
18. Cirella, G. T. & Tao, L. (2010). *"The Index of Sustainable Functionality: An Application for Measuring Sustainability"*. International Journal of Human and Social Sciences, 5(5): 279-285.
19. Coleman, J. S. (1989). *"Social Capital in the Creation of Human Capital"* (pp. 105-108). University of Chicago Press.
20. Fukuyama, F. (2002). *"Social Capital and Development: The Coming Agenda"*. SAIS review, 22(1): 23-37.
21. Offe, C. & Fuchs, S. (2002). *"A Decline in Social Capital? The German Case"*. In Robert D. Putnam (ed.) *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (pp. 189-245). New York: Oxford University Press.
22. Peris, J.; Cebillo-Baque M.A. & Calabuig, C. (2011). *"Scrutinizing the Link between Participatory Governance and Urban Environmental Management, the Experience in Arequipa during 2003-2006"*. Habitat international, 35(1): 84-92.

23. Putham, R. (1993). "*Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy*". Princeton NJ: Princeton University press.
24. Sadashiva, M. (2008). "*Effects of Civil Society on Urban Planning and Governance in Mysore, India*". Doctoral Thesis. Technical University of Dortmund.
25. Siwar, C.; Mahmudul Alam, M.; Wahid Murad, M. & Al-Amin, A. G. (2009). "*A Review of the Linkages between Climate Change*". Agricultural Sustainability and Poverty in Malaysia. International Review of Business Research Papers, 5(6): 309- 321.
26. Taylor, j. (2002). "*Sustainable Development a Dubious Solution in Search of a Problem*". Policy analysis, 449: 1-49.